

**KULTURNA DISKREPANCA U PREVODU SRPSKE KULTURNO
SPECIFIČNE LEKSIKE NA NEMAČKI JEZIK U DIJALOGU SRBINA I
NEMCA NA DUNAVU Š. BARTA I N. N. STEFANOVIĆA: TRAGOV
NARODA**

Jovana **Randjelović**, Filozofski fakultet u Novom Sadu,
jovana.randjelovic@ff.uns.ac.rs

Original scientific paper

DOI: 10.31902/fil.46.2023.1

UDC: 811.112.2:811.163.41]:930.85

Abstrakt: Poslednjih decenija studije kulture predstavljaju polje istraživanja koje je umnogome doprinelo daljem razvoju društvenih nauka, među njima i lingvistike. Cilj ovog rada je da analizom *srpske kulturno specifične leksike* i njenog prevoda na nemački jezik u prvom poglavlju knjige *Dijalog Srbina i Nemca na Dunavu: Tragovi naroda* autora Š. Barta (S. Barth) i N. N. Stefanovića ustanovi šta ove jedinice čini kulturno specifičnim odnosno gde nastaje tzv. *kulturna diskrepanca* (eng. *cultural gap*). Korpus je ekscerpiran na osnovu nemačkog prevoda knjige i čine ga leksičke jedinice specifične za srpsku kulturu koje pripadaju Njumarkovim (Newmark) *kulturnim kategorijama* (eng. *cultural categories*). Analiza korpusa zasniva se na poređenju originalne i prevedene verzije, a za utvrđivanje *kulturne diskrepance* (eng. *cultural gap*) biće upotrebljeni rečnici srpskog i nemačkog jezika.¹

Ključne reči: srpska kulturno specifična leksika; kulturne kategorije; kulturna diskrepanca; kultura.

1. Uvod

Postoji nemačka izreka koja glasi: „den Wald vor lauter Bäumen nicht sehen”² i ona bi se mogla primeniti na status kulture u društvenim naukama. Sve one pokušavaju da dokuče čoveka i ono što čini njegov život, i za sve njih zajednička je upravo kultura. Ono do čega današnja istraživanja dolaze, a što je decenijama ostajalo izgubljeno iz vida, jeste činjenica da istorija, politika, sociologija,

¹ Ovaj rad predstavlja skraćenu i prilagođenu verziju rada *Srpska kulturno specifična leksika i kulturni narativi u „Dijalogu Srbina i Nemca na Dunavu” Š. Barta i N. N. Stefanovića: „Tragovi naroda”* nastalog u okviru seminara *Srpska kulturno specifična leksika* pod mentorstvom prof. dr Jasmine Dražić.

² Srp. *od drveća ne videti šumu*.

filozofija, jezik i sve ono što uključuje čoveka i njegovo delanje u manjoj ili većoj meri zavisi od kulture.

S tim u vezi tema ovog rada biće istraživanje srpske kulturno specifične leksike koja je prisutna u prvom poglavlju knjige *Dijalog Srbina i Nemca na Dunavu* (nem. *Dialog an der Donau: Gespräche zwischen einem Serben und einem Deutschen*). Knjiga Štefana Barta (Stefan Barth) i Nenada Novaka Stefanovića predstavlja značajan izvor za ovakvu analizu iz nekoliko razloga. Prvi je razlog ponovni neposredni susret dveju kultura, nemačke i srpske, koje su od naseljavanja podunavskih Švaba na teritoriju Vojvodine bile usko povezane. Drugi razlog je dijaloška forma koja je pogodna za ovakva istraživanja zbog svoje bliskosti realnom svakodnevnom jeziku. Treći razlog ogleda se u tome da prevod na nemački jezik potiče od jednog od autora, Štefana Barta, čime se postiže izuzetna prevodilačka situacija, pogotovo kada su u pitanju kulturno specifične jedinice. Istraživanje bi se svakako moglo proširiti na čitavo delo, ali to bi umnogome prevazišlo obim ovog rada, pa će se ono zadržati na prvom uvodnom poglavlju, *Tragovi naroda* (nem. *Die Spuren der Völker*).

Cilj rada je da ustanovi samu srž srpske kulturno specifične leksike, odnosno da pomoću srpskih i nemačkih rečnika pronađe onu tačku na relaciji između ova dva jezika na kojoj nastaje *kulturna diskrepanca* (eng. *cultural gap*). Korpus je ekscerpiran na osnovu nemačkog prevoda i to u dva koraka: 1) ustanovljene su one leksičke jedinice kod kojih je prisutan neki vid *kulturne diskrepance* (eng. *cultural gap*) i 2) korpus je sužen na kulturno specifične leksičke jedinice koje pripadaju tzv. *kulturnim kategorijama* (eng. *cultural categories*) koje uvodi Njumark (Newmark): ekologija; materijalna kultura; socijalna kultura; organizacije, običaji, aktivnosti, procedure i koncepti i gestikulacija i navike. Rad čine tri veće celine, od kojih je prva posvećena diskusiji o vezi između kulture, jezika i identiteta, druga prikazu *kulturnih kategorija* i treća samoj analizi ekscerpiranog korpusa.

2. Kultura, jezik i identitet

Kultura predstavlja jedan od onih pojmova koji postupak demarkacije u najblažem smislu otežava, a na pojedinim mestima čak i dovodi u pitanje. Za naučni svet ovakva premisa je konstraintuitivna, neki bi možda rekli i pogrešna, ali se ne može poreći da je ona ipak, barem u određenim slučajevima, opravdana. Primera radi, autori Krouber i Klakhon (Krouber/Kluckhohn) u svom istraživanju pronalaze 164 definicije kulture. Za Miler-Funka (Müller-Funk 3) važi sledeće „Wissenschaftlich wie außerwissenschaftlich ist ‚Kultur‘ ein überaus vielschichtiger, mehrdeutig schillernder Begriff”³. Hecel (Hetzl 23) u *Handbuch Kulturphilosophie* nudi pregled razvoja pojma kulture kroz istoriju polazeći od

³ Srp. *I u nauci i izvan nje „kultura“ je posve višeslojni, umnogome nejasan pojam* (Müller-Funk 3).

sledećeg: „Man könnte von unserem aktuellen Kulturbegriff als einem Archiv semantischer Kämpfe sprechen, wobei die in den Kämpfen unterlegenen Fraktionen nach wie vor in einer Art Unterbewusstsein des Begriffs präsent bleiben“⁴. Znači li ovo da je konsenzus da konsenzusa nema?

U prilog ovome govori i dijahroni razvoj pojma u okviru kojeg je moguće utvrditi nekoliko ključnih tačaka. Prvo, u obzir treba uzeti i to da je sam koncept kulture, onakav kakav nam je danas poznat, relativno mlad. Etimološki posmatrano latinsko *cultūra* znači *sađenje, obrađivanje* i povezano je, između ostalog, s agrikulturom (Bugarski 14). U antičkoj Grčkoj na primer ideja o kulturi povezivala se sa sledećim pojmovima:

- 1) gr. *exemérosis* (nem. *Zähmung der Begierden*);
- 2) gr. *ergasía* (nem. *Erwerb eines Verdienstes*);
- 3) gr. *paideúsís* ili *paideía* (nem. *Bildung, Erziehung*);
- 4) gr. *ho eméros bios* (nem. *Gezähmtheit des Lebens*);
- 5) gr. *he eméros diaita* (nem. *Gezähmtheit der Lebensweise bzw. -führung*);
- 6) gr. *he paideía* (nem. *Ergebnis der Bildung*)⁵ (Hetzl 24).

pri čemu je naglašavana individualna, čak i samostalna „izgradnja/oplemenjivanje“ sopstvenog bića. Drugo, kolektivnu obojenost kultura dobija tek u 17. veku (v. Pufendorf *Epistola ad Boineburgium*; prema Hetzel 26). Uslediće potom ideje o naciji i nacionalnom, o narodu, jedinstvu i očuvanju „svog“ nasleđa, i sve će ove ideje dalje oblikovati i dodavati slojeve kulturi i kulturnom. Treće, od Georga Zimela (Georg Simmel; cit. prema Hetzel 29 – 30) kultura se posmatra u sferi između subjektivnog i objektivnog, kao nem. *schöpferische Tätigkeit*⁶. Time se izdvajaju *individualna, kolektivna i transcendentalna* dimenzija pojma kulture. Međutim, važno je naglasiti da potencijalna dominantnost jedne dimenzije u određenom vremenskom razdoblju ljudske istorije nije značila odsustvo i isključivanje druge, već se ove tačke, retrospektivno sagledano, mogu posmatrati kao proizvod stavljanja određenih aspekata ljudske svesti u fokus u datom momentu. *Transcendentalna* dimenzija kulture univerzalan je princip, ali to ne znači da je kao takva uvek bila i posmatrana. S tim na umu, kultura se može posmatrati kao univerzalna ljudska težnja za oblikovanjem, oplemenjivanjem i davanjem vrednosti različitim

⁴ Srp. *O našem aktuelnom pojmu kulture može se govoriti kao o arhivu semantičkih borbi, pri čemu su frakcije poražene u tim borbama još uvek prisutne u svojevrsnoj podsvesti pojma* (Hetzl 23).

⁵ 1) Srp. *kroćenje pohlepe*; 2) srp. *sticanje zasluge*; 3) srp. *obrazovanje, vaspitanje*; 4) srp. *ukroćenost života*; 5) srp. *ukroćenost načina života*; 6) srp. *rezultat obrazovanja* (Hetzl 24).

⁶ Srp. *stvaralačka delatnost*.

aspektima sebe samog i sveta oko sebe, koja se uvek ostvaruje na stubovima prošlog i uvek zalazi u buduće.

Ovakva definicija ne pretenduje da bude normativna ni univerzalna, već predstavlja polaznu tačku ovog istraživanja. Jedan od aspekata kojim čovek raspolaže, a koji je istovremeno i njegov sastavni deo i deo njegove okoline, jeste jezik. Kod Bugarskog je u ovom smislu uloga jezika dvojaka:

„[...] treba razlikovati ulogu jezika kao *obeležja identiteta* od njegove funkcije kao *nosioca kulture*. U prethodnoj ulozi on je srazmerno manje važan, budući samo jedan u nizu takvih markera (o čemu je već bilo reči), ali je u potonjoj od fundamentalnog značaja, jer je upravo jezik glavni formativni faktor i prenosilac kulturnih sadržaja. U izvesnom smislu moglo bi se čak ustvrditi da sam jezik i jeste kultura, zato što bez njega nema socijalne organizacije, administracije, obrazovanja, religije, prava, politike i drugih velikih kulturnih područja. Ovo je pravi izvor prestiža koji jezik uživa” (Bugarski 71 – 72).

Pored Bugarskog (9), koji sintagmu *jezik i kultura* i sam naziva „veoma popularnom” postoji mnogo drugih naučnika koji se bave ovom problematikom. Ane Ribul (Anne Reboul) u svom istraživanju uzima u obzir dve dominantne hipoteze u ovoj oblasti tzv. Everetovu (eng. *Everett's hypothesis*) i Sapir-Vorfovu hipotezu (eng. *Sapir-Whorf hypothesis*) i pokušava da raščlani i objasni šta uopšte znači ideja o tome da je jezik *instrument kulture* (eng. *cultural tool*) polazeći od dve premise – *kultura ne može da postoji bez jezika* i *jezik ne može da postoji bez kulture*. Kod drugih autora, poput Vajta, ova povezanost ispoljava se na osnovu koncepta koji se nužno zasniva na jeziku – *narativa*: „To raise the question of the nature of narrative is to invite reflection on the very nature of culture and, possibly, even on the nature of humanity itself. So natural is the impulse to narrate [...]”⁷ (White 1). Na ovo viđenje nadovezuje se i Miler-Funk koji tvrdi da bi se kultura čak mogla shvatiti i kao „mehr oder weniger (hierarchisch) geordnete Bündel von expliziten und auch impliziten, von ausgesprochenen, aber auch verschwiegenen Erzählungen”⁸ (Müller-Funk 17). Relacija *kultura – jezik* ovako postaje ključan faktor u izgradnji i očuvanju identiteta. Identitet takođe predstavlja jedan od onih pojmova koji se ne mogu ograničiti samo na jednu sferu, pa se tako može govoriti o individualnom, etničkom, nacionalnom, religioznom pa i kulturnom identitetu⁹ i kod svakog od njih može se diskutovati

⁷ Srp. *Postaviti pitanje o prirodi narativa predstavlja poziv na refleksiju o samoj prirodi kulture, i, potencijalno, o samoj prirodi čovečanstva uopšte. Toliko je prirodna potreba za naracijom [...]* (White 1).

⁸ Srp. *[...] Manje ili više (hijerarhijski) uređen svežanj eksplicitnih ali i implicitnih, izgovorenih, ali i prećutnih pripovedanja [...]* (Müller-Funk 17).

⁹ Kod Bugarskog (70) se on naziva još i *etnokulturni identitet*.

o različitim jezičkim dimenzijama kroz koje se ostvaruju. Neki od najjednostavnijih primera koji ilustruju ovaj odnos jesu i jezički varijeteti poput idiolekta, regiolekta itd. Premda lingvisti ni kod socijalnog ni kod prostornog raslojavanja jezika ne mogu sa sigurnošću tvrditi gde su granice jednog varijeteta, njihovo ustanovljavanje u okviru jezika jedne kulture još je manje pregledno.

Treba naravno uzeti u obzir i to da postoje oni za koje je povezanost kulture i jezika na bilo kom nivou previše nestabilna, ili barem naučno i metodološki neosnovana. Iz ovog razloga rad Ane Vježbicke (Anna Wierzbicka), koja je na ovom polju došla do fundamentalnih otkrića, umnogome je kritikovan. Jedan od primera koje navodi u *Does language reflect culture? Evidence from Australian English* (1986) jesu leksičke razlike između poljskog i engleskog jezika – u poljskom je u upotrebi engleska pozajmljenica *weekend*, jer ne postoji dodatni izraz za subotu i nedelju. Vježbicka se ne bavi samo idejom o leksici specifičnoj za pojedinačne kulture već predlaže da je moguće pronaći uticaje kulture i u gramatici jednog jezika. Za potrebe ovog rada neće biti neophodno sagledati u kojoj meri kultura utiče na gramatičku strukturu jednog jezika, s obzirom na to da je u fokusu istraživanja *kulturno specifična leksika* za koju je od značaja pre svega semantika.

S tim u vezi potrebno je razjasniti sledeće: korpus ovog rada čine one leksičke jedinice kod kojih je ustanovljena *kulturna diskrepanca* (eng. *cultural gap*¹⁰). S obzirom na to da je proces prevođenja i sam rezultat, prevod, u ovom slučaju poslužio kao polazna tačka, treba uzeti u obzir dva dominantna i oprečna stava koja ga se tiču, i to: 1) prenošenje značenja iz jednog jezika u drugi nije uopšte moguće i 2) prenošenje značenja iz jednog jezika u drugi u potpunosti je moguće. I Vježbicka se u *Semantics, Culture, and Cognition* dotiče ovog problema i predlaže sledeće: „The real question, then, is not *whether* meaning can be transferred from one language to another but *to what extent* it can be so transferred; not *whether* meaning is language-independent but *to what extent* it is”¹¹ (Wierzbicka 1992, 7). Tako posmatrano, u ovom radu cilj neće biti da se sagleda kvalitet samog prevoda i predloži potencijalno bolje rešenje, već da se ustanovi na osnovu kojih aspekata je zapravo ova *kulturna diskrepanca* nastala i jesu li oni dovoljni da se markirane leksičke jedinice označe kao *kulturno specifične* za srpski jezik.

¹⁰ Pojam *cultural gap* pominje se kod Njumarka (Newmark) u *Textbook of Translation* u kontekstu tzv. *efekta ekvivalencije* (eng. *equivalent effect*) koji je je prilikom prevođenja nemoguće postići ukoliko između dva jezika postoje značajne kulturološke razlike (v. Newmark 48). U nastavku ovog rada koristićemo sopstveni prevod na srpski jezik u vidu sintagme *kulturna diskrepanca*.

¹¹ Srp. *Pravo pitanje onda nije da li je moguće preneti značenje s jednog jezika na drugi, već u kojoj meri ono može biti tako preneseno; ne da li je značenje nezavisno od jezika, već u kojoj meri jeste* (Wierzbicka 1992,7).

3. Kulturne kategorije

Kao što je već pomenuto kao polazna tačka za utvrđivanje *srpske kulturno specifične leksike* poslužio je prevod na nemački jezik. Uzevši u obzir to da prevod potiče od jednog od autora, diskusija o kulturno specifičnoj leksici utoliko je važnija budući da je on i učesnik u dijalogu, pa je njegovo poznavanje konteksta i najbliže „idealnoj” prevodilačkoj situaciji. Originalna verzija, srpska, i prevedena, nemačka, predstavljaju dve tačke, a na relaciji između njih, na svojevrsnom spektru, nalazi se *kulturno specifična leksika*.

Ekscerpirani korpus biće podeljen na tzv. *kulturne kategorije* (eng. *cultural categories*)¹², koncept koji potiče od E. Nida a koji je adaptirao Njumark (Newmark). Za Njumarka (Newmark 95 – 103) postoji ukupno pet kategorija: 1) „ecology”; 2) „material culture”; 3) „social culture”; 4) „organisations, customs, activities, procedures, concepts”; 5) „gestures and habits”¹³. Pre samog objašnjenja pojedinačnih kategorija trebalo bi ukazati na sličnost između ove podele i podele na semantičke grupe. Reprezentativan primer za ovu podelu može se naći u rečniku *Der deutsche Wortschatz nach Sachgruppen* Franca Dornzajfa (Franz Dornseiff) koji čitav vokabular nemačkog jezika deli na 22 glavne¹⁴ grupe:

- 1) Natur und Umwelt
- 2) Leben
- 3) Raum, Lage, Form
- 4) Größe, Menge, Zahl
- 5) Wesen, Beziehung, Geschehnis
- 6) Zeit
- 7) Sichtbarkeit, Licht, Farbe, Schall, Temperatur, Gewicht, Aggregatzustände
- 8) Ort und Ortsveränderung
- 9) Wollen und Handeln
- 10) Fühlen, Affekte, Charaktereigenschaften
- 11) Das Denken
- 12) Zeichen, Mitteilung, Sprache
- 13) Wissenschaft
- 14) Kunst und Kultur
- 15) Menschliches Zusammenleben
- 16) Essen und Trinken
- 17) Sport und Freizeit

¹² U daljem tekstu korišćićemo sopstveni prevod u vidu sintagme *kulturne kategorije*.

¹³ 1) Srp. *ekologija*; 2) srp. *materijalna kultura*; 3) srp. *socijalna kultura*; 4) srp. *organizacije, običaji, aktivnosti, procedure i koncepti*; 5) srp. *gestikulacija i navike*.

¹⁴ U okviru svake glavne grupe postoje i podgrupe.

- 18) Gesellschaft
- 19) Geräte, Technik
- 20) Wirtschaft, Finanzen
- 21) Recht, Ethik
- 22) Religion, Übersinnliches¹⁵.

Dornzajf (Dornseiff 2004) u razjašnjenju svog metodološkog pristupa ne daje konkretne argumente zašto je nemački vokabular podeljen na ove grupe. S druge strane, ukoliko se navedene grupe posmatraju nezavisno od nemačkog jezika, neutralno, postoji li mogućnost da su one univerzalne? Slično pitanje može se postaviti i kod Njumarkovih (Newmark) *kulturnih kategorija*. Kada se bliže sagledaju, paralela između ovih podela je evidentna, čak bi se moglo reći da one predstavljaju detaljniju i sažetiju verziju. U radu ćemo se zadržati na Njumarkovoj (Newmark) podeli, koja je pogodna i zbog toga što on sagledava i probleme na koje se može naići prilikom prevođenja kulturno specifičnih leksičkih jedinica.

Kao što je to slučaj i kod semantičkih grupa i *kulturne kategorije* same po sebi dosta su opšte i zahtevaju konkretizaciju. Njihovo objašnjenje u narednom delu bazira se na Njumarkovim (Newmark 96 – 102) smernicama, ali bi trebalo uzeti u obzir da će za klasifikaciju ekscerpiranog korpusa ova objašnjenja potencijalno zahtevati proširenje i nadograđivanje:

1) *ekologija*: Prva kategorija obuhvata sve što je vezano za životnu sredinu, od biljaka životinja, geografskih pojmova itd. Trebalo bi naglasiti da se kod Njumarka (Newmark) one razlikuju od ostalih kulturno specifičnih jedinica time što nemaju političku ili komercijalnu vrednost.

2) *materijalna kultura*: U okviru ove kategorije akcenat je stavljen na aspekte poput hrane, odeće i nošnje, tipičnu arhitekturu, naseljena mesta, floru i faunu. Materijalna kultura neretko predstavlja svojevrsni „proizvod“ određene zajednice, čime ona postaje jednom od najvrednijih kategorija.

3) *socijalna kultura*: Najčešće obuhvata posao i slobodno vreme. Takođe se može odnositi i na to na koji način određena kultura

¹⁵ 1) Srp. *priroda i okolina*; 2) srp. *život*; 3) srp. *prostor, položaj, forma*; 4) srp. *veličina, količina, broj*; 5) srp. *biće, veza, događaj*; 6) srp. *vreme*; 7) srp. *vidljivost, svetlost, boja, zvuk, temperatura, težina, agregatna stanja*; 8) srp. *mesto i promena mesta*; 9) srp. *železi i činiti/delati*; 10) srp. *osećanja, afekti, karakterne osobine*; 11) srp. *razmišljanje*; 12) srp. *znak, iskaz, jezik*; 13) srp. *nauka*; 14) srp. *umetnost i kultura*; 15) srp. *ljudski saživot*; 16) srp. *hrana i piće*; 17) srp. *sport i slobodno vreme*; 18) srp. *društvo*; 19) srp. *uređaji, tehnika*; 20) srp. *ekonomija, finansije*; 21) srp. *pravo, etika*; 22) srp. *religija, transcendentalnost*.

vidi grupisanje svog društva, npr.: *proleterijat, radnička klasa* i sl. ili govori o sebi samoj.

4) *organizacije, običaji, aktivnosti, procedure i koncepti*: Kategorija kojom se u prvoj liniji obuhvata organizacija društva – administrativno i politički. Ovo se najviše ogleda u nazivima institucija, kao i titulama koje se dodeljuju „vođama” u određenom društvu. Istorijski i internacionalni pojmovi (poput akronima) kao i religiozni i umetnički (pravci, procedure, organizacije) takođe spadaju u ovu kategoriju.

5) *gestikulacija i navike*: Njumark (Newmark) kod ove kategorije posebno naglašava razliku koju treba napraviti između opisa i funkcije, npr. pucketanje prstima, klimanje glavom i sl. Za ovu kategoriju moglo bi se reći da je ujedno i najapstraktnija, ali se na osnovu navedenih primera može zaključiti da je sfera komunikacije dominantna. Njumark (Newmark) adaptira kategorije koje je razradio Najda (Nida) u *Exploring Semantic Structures* pa bi trebalo uzeti u obzir i jednu od njih koja se u originalnoj podeli pominje, ali kod Njumarka (Newmark) nije razrađena. Najda (Nida) kao petu kategoriju navodi *lingvističku kulturu* u okviru koje se razlike među jezicima mogu posmatrati na osnovu *fonoloških, morfoloških, sintaktičkih i leksičkih faktora*. Pošto se analiza neće zasnivati na jeziku kao sistemu, od važnosti će pre svega biti *leksički faktori* za koje i Najda (Nida 76) tvrdi sledeće: „Without doubt the problems of equivalence and adaptation between languages are greatest in the lexical items.”¹⁶ Na ovom mestu trebalo bi postaviti pitanje da li je *lingvističku kulturu* onda moguće posmatrati samo individualno, kao zasebnu kategoriju, ili ju je ipak moguće uvrstiti u neku drugu. Postoje dva moguća odgovora. *Lingvistička kultura* se može posmatrati u širem smislu kao nadređena svim ostalim kategorijama ili u užem, kao deo neke druge apstraktnije kategorije. Kada se u obzir uzme činjenica da će se predstojeća analiza zadržati samo na *leksičkim faktorima*, a oni zavise i od konteksta komunikativne situacije i (ne)verbalnih sredstava, u ovom istraživanju ona se može smatrati potkategorijom¹⁷ *gestikulacije i navika*.

¹⁶ Srp. *Najveći problemi u ekvivalentnosti i adaptaciji između jezika bez sumnje su u leksičkim jedinicama* (Nida 76).

¹⁷ I kod Njumarka (Newmark) se može naići na sličan proces – četvrta kategorija kod Najde (Nida) je *religiozna kultura*, a nju Njumark uključuje u okviru *organizacija, običaja, aktivnosti, procedura i koncepata*.

3. Analiza

Dijalog Srbina i Nemca na Dunavu (nem. *Dialog an der Donau: Gespräche zwischen einem Serben und einem Deutschen*) objavljen je 2013. godine. Urednica knjige Nadežda Radović smatra da je to „[...] više od knjige razgovora. To je, pre svega, dalekovidni poduhvat, koji je pokrenut povodom tristote godišnjice naseljavanja Nemaca na srednjem toku Dunava.” Razgovor između Nenada Novaka Stefanovića i Štefana Barta (Stefan Barth) trajao je deset dana, pa je i sama knjiga simbolično podeljena na deset poglavlja: *Tragovi naroda, Kuća i hleb, Rudolfsgrad – Kničanin, Moj Dunav, Dobro i zlo, Promaja identiteta, Erlangenski rukopis, Prevladavanje prošlosti, Dobra uprava, Perspektive*. Proizvod ovog razgovora predstavlja detaljnu sliku saživota pripadnika različitih kultura ovih prostora iz ugla jednog Srbina i jednog Nemca. Praktični deo rada koncentrisaće se na analizu sprske kulturno specifične leksike koja je ekscerpirana iz prvog poglavlja knjige, na osnovu kontrastiranja originalne, srpske, i prevedene, nemačke, verzije.

3.1. Ekologija

U okviru kulturne kategorije *ekologija* ustanovljene su dve leksičke jedinice koje se mogu smatrati kulturno specifičnim:

Tabela 1:

s. 13/s.13	Planina je ovo, <u>pustolina</u> , jeste da smo upućeni jedan na drugog i da nema mrdanja, samo to sa hranom je moglo bolje da se organizuje.	Das ist ein Gebirge, <u>ein Abenteuer</u> . Es ist wahr, wir sind aufeinander angewiesen und daran gibt es nichts zu rütteln. Nur das mit dem Essen hätten wir besser organisieren müssen.
s. 29/s.33	Za sebe su <u>krčili šumu</u> , stekli zemlju, gradili svoja naselja i radili kao seljaci na svojoj zemlji.	Für sich <u>rodeten sie den Wald</u> , gewannen Ackerland, bauten ihre Siedlungen und arbeiteten als Bauern auf ihren Feldern.

Srpska imenica *pustolina* prevedena je kao nem. *Abenteuer*¹⁸. Ovakav prevod zapravo izlazi iz okvira semantičke grupe kojoj *pustolina* pripada. Premda se ona može smatrati sinonimom za bilo koji krajolik, treba naglasiti da etimologija (od *pusto*) doprinosi određenoj obojenosti ovog pojma, pogotovo

¹⁸ Srp. *avantura, pustolovina*.

kad je u pitanju konkretnije dočaravanje slike. U *Rečniku srpskoga jezika* sledeće je navedeno kao primarno značenje: „pust, nenaseljen, zabačen kraj; neobrađeno zemljište, divljina” (Vujanić et al. 1075). S tim u vezi ne može se reći da *pustolina* predstavlja neutralni pojam, on je dosta konkretniji i može implicirati i nivoe poput izgleda i atmosfere. Kod nemačke imenice *Abenteuer* može se izneti pretpostavka da je sam prevodilac pošao od bliskosti s imenicom *pustolovina*. U *Deutsches Wörterbuch* navodi se sledeće: „gefährliches Wagnis, nicht alltägliches Ereignis; (kurze) außereheliche Bindung”¹⁹ čime se u potpunosti izlazi iz značenjskog okvira originala ali je jasna bliskost s imenicom *pustolovina* (Wahrig 259). Međutim, čak i ukoliko se u obzir uzme da je prevod na nemački jezik uprkos prevodilačkom propustu moguć pomoću nekog drugog neutralnijeg izraza, to ne umanjuje njegovu kulturnu obojenost.

I u drugom primeru, *krčiti šumu*, prevodni ekvivalent je prilično blizak originalu. Srpski glagol *krčiti* međutim specifičan je po tome što je, za razliku od nemačkog, dobio i preneseno značenje, npr. *krčiti sebi put* odnosno *uklanjati prepreke*. Time se upućuje na činjenicu da se prilikom procesa nije radilo samo o „uklanjanju” drvlja, kamenja i sl. već i o, može se reći simbolično, „osposobljavanju” zemljišta i prostora za život zajednice:

„1. vaditi, čupati iz zemlje, uklanjati, odstranjivati sa zemljišta (drveće, panjeve, žbunje, kamenje i sl.); čistiti, raščišćavati (zemljište, teren) vadeći drveće, panjeve, uklanjajući kamenje i sl. 2. (obično s dopunom: put) a. praviti prolaz (uklanjajući, gurajući nekoga, sklanjajući nešto), probijati, utirati (put nekome ili nečemu). b. fig. stvarati, pripremati uslove da se u nečemu uspe, da se nešto ostvari, utirati” (Vujanić et al. 592).

Nasuprot tome nemački glagol *roden* nije u upotrebi u figurativnom značenju i odnosi se samo na čišćenje zemljišta ili terena: „Land urbar machen, Waldland in Feld verwandeln, Wurzelstöcke herausreißen”²⁰ (Wahrig 2958).

3.2. Materijalna kultura

Kategorija *materijalne kulture* obuhvata ukupno četrnaest kulturno specifičnih jedinica. One se tiču hrane i pića, tipičnih naziva za dom (*ognjište*), kao i niza leksema vezanih sa materijal (građevinski i rudarski) i prevozna sredstva preuzetih iz nemačkog jezika:

Tabela 2:

s. 13/s.13	<i>Nema šta, nakon ovog fruštuca može da se divani.</i>	<i>Da gibt es nichts, nach diesem Frühstück kann man plaudern.</i>
------------	---	--

¹⁹ Srp. *opasan poduhvat, nesvakidašnji događaj, (kratka) vanbračna veza.*

²⁰ Srp. *iskrčiti zemljište, pretvoriti divlje zemljište u polje, ukloniti panjeve.*

s. 13/s.13	<i>Od mene može samo <u>suvo</u> da se dobije, znač kako je...</i>	<i>Von mir kann man nur <u>trockenes Essen</u> bekommen, weißt wie das ist...</i>
s. 14/s.14	<i><u>Našte</u>. Tako se kaže na srpskom, <u>našte</u> ili na prazan stomak.</i>	<i><u>Nüchtern</u>. So sagt man es auf Serbisch, nüchtern auf den leeren Magen.</i>
s. 14/s.15	<i>Samo da <u>klizne</u> i pročisti.</i>	<i>Es soll nur <u>herunterspülen</u> und reinigen.</i>
s. 15/s.16	<i>Nije od <u>stenlejki</u>, <u>stenlej</u> je nova sorta, nije <u>rakijska</u>, šljiva <u>stenlejka</u> je krupna ali nije <u>rakijska</u>, ovo su stare sorte, <u>madžarka</u> i <u>čačanska rana</u>.²¹</i>	<i>Garantiert ein Naturprodukt, sauber, von den alten Pflaumensorten, was insbesondere für die <u>jenigen</u> etwas bedeutet, die von der heilenden Wirkung des Schnapses etwas verstehen.</i>
s. 23/s.25	<i>Kako je i u rimsko doba <u>napuštao ognjišta</u> u žurbi.</i>	<i>Wie man in der Römerzeit den <u>heimischen Herd</u> in Eile <u>verlassen</u> musste.</i>
s. 29/s.33	<i>Krivično pravo bilo je uređeno prema starim zakonima, utvrđenim zakonikom „Saksonsko ogledalo“ (Sachsenspiegel) iz kojeg su preuzeli tehničke izraze: Nadzornik topionice se nazivao „hitman“ (Hüttmann), rudnik –</i>	<i>Das Strafrecht wurde nach dem alten Recht eingeführt, das nach dem Code des „Sachsenspiegels“ festgeschrieben war, aus dem man die technischen Begriffe entnommen hatte: Den Überwacher des Schmelzofens nannte</i>

²¹ Kod ovog primera može se diskutovati o eventualnom preklapanju kategorija *materijalna kultura* i *ekologija*. Očekivano je da svaka zajednica ima svoje tipične nazive za floru i faunu koje je okružuju. Kod ovih primera u pitanju je vrsta voća od kojeg se proizvodi tradicionalno piće, pa su oni pripisani kategoriji *materijalne kulture* i može se reći da je njihova kategorizacija ovde kontekstualno uslovljena.

ceh – Zeche, *drvena man Hüttmann, das građa* – *cimerung* – *Bergwerk* – Zeche, *die Zimmerung, poprečne Holzaufbauten* – *grede* – *kverung* – *Zimmerung, Querung, drveni Querhölzer* – *Querung, stubovi* – *štempla* – *Holzsäulen* – *Stempel, Stempel, kolica* – *karan* – *Schubkarren* – *Karren* – *Karren i dr. usw.*

Imenica *fruštuk* može se okarakterisati kao kulturno specifična zato što se njenom upotrebom zadržava uticaj koji je nemačka kultura ostavila na srpsku. Nemačka imenica koja označava *doručak* zadržana je u srpskom jeziku u skoro originalnoj formi i danas je u upotrebi u pojedinim krajevima poput Vojvodine. Može se naći u *Velikom rečniku stranih reči i izraza* (Klajn i Šipka 1366), a u Stevanovićevom *Rečniku srpskohrvatskoga književnog jezika* (1976, 691, 694) posvedočena je u čak dva oblika *fruštuk* i *frištik*. Ovaj primer posebno je važan zbog toga što ukazuje na to da postojanje potpunog prevodnog ekvivalenta ne isključuje prisustvo kulturno specifične dimenzije. Srpska imenica *doručak* (i zastarela *zajutrak*) ipak predstavlja leksemu za kojom bi maternji govornik pre posegnuo, dok se upotrebom germanizma zadržava i upućuje na neosporni uticaj nemačkog jezika na pojedine regiolekte.

Premda je pridev *suv* preveden doslovno i kao takav se može razumeti, postoji jedna njegova dimenzija koja je kulturno specifična, a ona ima veze sa srpskom kuhinjom. Nasuprot kuvanoj hrani stoji *suva hrana* odnosno „hrana koja nije kuvana i koja se sastoji od hleba i čvrstih konzerviranih i sl. proizvoda” (Stevanović 1976, 54). I prilog *našte* tiče se ove semantičke grupe i u srpskom je deo svakodnevnog govora, mada se jednako često koristi i sinonim „na prazan stomak” ili čitava fraza „jesti/piti našte srca” (Vujanić et al. 1240). Prevod na nemački, s obzirom na to da ne postoji potpuni ekvivalent, uključuje i objašnjenje ali i *nüchtern*²². O specifičnosti ovog priloga govori i etimologija na koju ukazuje dvojaki oblik kod Vujanić et al. *natašte* (*na+tašt*), s tim da se pridev *tašt* veoma retko koristi u značenju „prazan” koje je u drugom obliku zadržano (Vujanić et al. 782, 1280).

Glagol *kliziti* ili njegov svršeni oblik *kliznuti* pored svog doslovnog značenja veoma često se upotrebljava i uz imenicu *rakija*. Kod Vujanić et al. (525) kao treće značenje za *kliziti* navodi se „kretati se, pomerati se lako, bez zastajanja”, pa se time, u slučaju rakije, implicira kvalitet ovog pića odnosno njegova pitkost.

Stenlejka, madžarka i *čačanska rana* odnose se na sorte šljive i kod njih je prevod u potpunosti izostao. Kod Stevanovića se za *madžarku* može naći i oblik *mađarka* (1969, 271). Često nazivi za različite sorte voća i povrća zavise i od

²² Srp. *trezan, trezven*.

regiona ili dijalekta. Pored njih i sintagma *rakijska vrsta* takođe se može okarakterisati kao kulturno specifična jedinica s obzirom na to da je u direktnoj vezi s tradicionalnim pićem tipičnim za ove prostore.

Kod sintagme *napustiti ognjište* originalna verzija prevedena je doslovno tako da je smisao najvećim delom zadržan. Ona međutim ima i preneseno značenje, tako da se ne odnosi samo na napuštanje doma (upotreba sinegdohe za izjednačavanje jednog dela kuće, pokućstva, s kućom odnosno domom), već može značiti i šire, napustiti svoj grad, selo, državu i sl. Ova figurativna značenja navodi i Stevanović (1969, 907): „rodna kuća, rodni, porodični dom i zavičaj, domovina, otadžbina”. S glagolom *napustiti* najčešće se koristi u kontekstu toga da radnja nije dobrovoljno sprovedena, već da je neko direktno ili indirektno, uslovima, na to bio prinuđen, ali može se javiti i s glagolom *ugasiti*.

Poslednji primer otvara pitanje u kojoj se meri navedene leksičke jedinice mogu smatrati kulturno specifičnim. Zapravo postoje dva razloga za to. Prvo, kontakt s Nemcima koji su živeli na ovim prostorima i uticaj nemačkog jezika na srpski neminovno su deo srpske kulture, kao kod primera *fruštuk*. Drugo, lingvistički posmatrano, ovi su izrazi prilagođeni srpskom „uhu”, odnosno, njihova se fonetska forma udaljila od originalne i zaživela je u „srpskoj” verziji²³. S obzirom na to da je bliski kontakt ovih dveju kultura svakako deo srpske istorije i nasleđa, ove jedinice neosporno imaju kulturnu obojenost. Neke od njih zabeležene su i u *Velikom rečniku stranih reči i izraza*, kao npr. *ceh* (1450) i *štempl* (1501).

3.3. Socijalna kultura

U prvom poglavlju knjige nije bilo puno reči o temama koje bi eventualno podstakle upotrebu jedinica koje su kulturno specifične a pripadaju kategoriji *socijalne kulture*. Ono što se izdvaja jesu dve leksičke jedinice koje se mogu svrstati u semantičku grupu *karakterizacije*, potkategorije kojom se u kontekstu ovog rada *socijalna kultura* može proširiti, i službeni naziv za nadzornika topionice koji je preuzet iz nemačkog jezika:

Tabela 3:

s. 13/s.13	<i>Ja ti nešto <u>nisam vičan</u> spremanju.</i>	<i>Ich bin leider <u>kein guter Koch</u> und kann mich nicht revanchieren.</i>
s. 25/s.27	<i><u>Gorostasna</u> žena.</i>	<i>Eine <u>hünenhafte</u> Frau.</i>
s. 29/s.33	<i>Krivično pravo bilo je uređeno prema starim zakonima, utvrđenim zakonom „Saksonsko ogleđalo”</i>	<i>Das Strafrecht wurde nach dem alten Recht eingeführt, das nach dem Code des „Sachsenspiegels”</i>

²³ Ovaj proces Njumark (Newmark 82) naziva *naturalizacija* (eng. *naturalisation*).

(*Sachsenspiegel*) iz festgeschrieben war, kojeg su preuzeli aus dem man die tehničke izraze: technischen Begriffe Nadzornik topionice se entnommen hatte: nazivao „hitman“ Den Überwacher des (Hüttmann), rudnik – Schmelzofens nannte ceh – Zeche, drvena man Hüttmann, das građa – cimerung – Bergwerk – Zeche, die Zimmerung, poprečne Holzaufbauten – grede – kverung – Zimmerung, Querung, drveni Querhölzer – Querung, stubovi – štempla – Holzsäulen – Stempel, Stempel, kolica – karan Schubkarren – Karren – Karren i dr. usw.

Kod prevoda prideva *vičan* može se reći da je smisao prenesen ali ga svakako stavlja u sferu neutralnog. Izraz *biti vičan nečemu* ne upućuje samo na to da je neko dobar (nem. *gut*) u onome što radi već i to da je neko ponavljanjem, učenjem, čak navikavanjem na neku radnju postao spretan, vešt u njenom sprovođenju. To se oslikava i kod sva tri značenja koja navode Vujančić et al. (146): „a. koji je navikao na nešto, naviknut na nešto: ~ mukama, ~ na pešačenje; b. koji je u nečemu iskusan, vešt, umešan, spretan: ~ poslu, ~ oranju; c. koji nešto dobro zna, poznaje, koji je u nešto dobro upućen, stručan: ~ zakonima, ~ jeziku, ~ čitalac”.

Prevod prideva *gorostasan* takođe je u ovom kontekstu potpun, pogotovo kada se u obzir uzme da i nemački pridev *hünenhaft* potiče od imenice *Hüne* sa značenjem „div, džin” (Zečević 207). Njegova kulturna obojenost leži u figurativnom značenju „izvanredan” (Stevanović 1967, 536) koje se ne mora odnositi samo na izgled, veličinu i snagu nego i na postignuća.

Poslednji primer obrađen je i u okviru kategorije materijalne kulture, ali su iz njega ekscerpirane komponente koje odgovaraju toj kategoriji. Isti se principi mogu primeniti i kod naziva nadzornika topionice, koji je na identičan način ušao u srpski jezik i njemu je prilagođen. Takođe, ova jedinica pripada i istom društveno-istorijskom kontekstu, pa se zbog toga može smatrati kulturno specifičnom.

3.4. Organizacije, običaji, aktivnosti, procedure i koncepti

Četvrta kategorija tiče se aspekata uređenja zajednice i njihovog načina života. U okviru prvog poglavlja utvrđene su dve kulturno specifične jedinice koje se mogu pripisati ovoj kategoriji i one pripadaju sferi religije (*pokrov* i *sablasno*).

Tabela 4:

s. 23–24/s.26	<p>Pripadali su samo rimskoj kulturi, jer varvari nisu naselili Viminacijum, samo su ga spalili, i za njima je dunavski pesak napravio <u>pokrov</u> nad gradom.</p>	<p>Sie gehörten nur der römischen Kultur an, denn die Barbaren besiedelten die Stadt Viminacium nicht, sie brandschatzen sie nur, und danach hat der Sand der Donau <u>ein Leichentuch</u> über die Stadt gelegt.</p>
s. 24/s.26	<p><u>Sablasno</u> vekovima.</p>	<p>mesto, Jahrhundertelang ein <u>unheimlicher</u> Ort.</p>

Za sam prevod u prvom primeru odabran je potpuni ekvivalent. *Pokrov* i *Leichentuch* oba predstavljaju tkaninu u koju se zavija ili kojom se prilikom sahranjivanja pokriva telo pokojnika. Ono što srpski izraz čini specifičnim jeste i to da se *pokrov* ne mora koristiti samo u ovom kontekstu, već se može naći i u sintagmama poput *biljni/cvetni/krovni pokrov* i sl. Stevanović (1971, 635) navodi „platneni pokrivač za pokrivanje mrtvaca” tek kao treće značenje, a „poklopac na mrtvačkom sanduku, pokrovac” kao četvrto, dok se kod Vujanić et al. (1947, 948) ovo značenje nalazi na drugom mestu. U oba rečnika prednost je data neutralnom značenju *omotača, zastirača* i sl.

Pridev *sablastan* potiče od imenice *sablast* koja znači „ono što se u mašti kome pričinu, prividi a u stvarnosti ne postoji, priviđanje, prikaza, utvara” (Stevanović 1973, 597) i upravo zbog te etimologije je kulturno specifičan. Na nemački jezik preveden je kao *unheimlich* što znači „leichte Furcht [...] erregend”²⁴ (Wahrig 3718). Ovim je značenje samo delimično preneseno jer se ne zalazi u sferu duhovnog. Pridev je pripisan kategoriji religije jer je njome ponajviše pokrivena ova sfera, a pored toga, u hrišćanstvu se *sablastima* mogu smatrati oni koji navode na greh, što je i zadržano u glagolu *sablazniti se sa* značenjem „polakomiti se za čim primamljivim, ne moći se odupreti kakvim grešnim željama” (Stevanović, 1973, 597).

²⁴ Srp. *onaj koji izaziva blaži strah.*

3.5. *Gestikulacija i navike*

Poslednja, peta, kategorija obuhvata samo jednu leksičku jedinicu. Treba podsetiti na to da je u okviru ovog rada i *lingvistička kultura* obrađena kao deo ove kategorije, pa bi se ova jedinica mogla njoj pripisati.

Tabela 5:

s. 13/s.13	<i>Nema šta, posle ovog fruštuca može da se divani.</i>	<i>Da gibt es nichts, nach diesem Frühstück kann man plaudern.</i>
------------	---	--

Glagol *divaniti* svakako svedoči o uticaju koji je turski jezik imao na srpsku kulturu i zabeležen je i u *Velikom rečniku stranih reči i izraza* (Klajn i Šipka 362) sa značenjima „govoriti, razgovarati, ćaskati“. Takođe predstavlja i jedan od turcizama za koje bi se moglo reći da je i danas u upotrebi i s obzirom na njegovo poreklo neosporno predstavlja primer kulturno specifične leksike. Kod glagola *plaudern* Varih (Wahrig 2741) kao primarno značenje navodi „zwanglos unterhaltend reden; mit jmdm.“²⁵ i iako se u ovom slučaju može reći da semantika ostaje zadržana, prevodni ekvivalent ipak ne prenosi istorijski kontekst i kulturnu obojenost glagola *divaniti*.

4. Zaključak

Ovo istraživanje bavilo se analizom srpske kulturno specifične leksike u okviru prvog poglavlja knjige *Dijalog Srbina i Nemca na Dunavu: Tragovi naroda* autora Štefana Barta (Stefan Barth) i Nenada Novaka Stefanovića. Ekscerpirani korpus činile su jezičke jedinice kod kojih se u odnosu na nemački prevod mogla ustanoviti *kulturna diskrepanca*. Korpus je podeljen na *kulturne kategorije* koje potiču od Njumarka (Newmark) i analiziran pomoću nemačkih i srpskih rečnika.

Zaključci bi se mogli grubo podeliti u dve grupe: 1) oni koji se tiču samih *kulturnih kategorija* i 2) oni koji se tiču analize samog korpusa. Ukoliko se *kulturne kategorije* posmatraju izolovano, već na prvi pogled bi se moglo ustanoviti da su *ekologija, materijalna i socijalna kultura i organizacije, običaji, aktivnosti, procedure i koncepti* konkretizovani, a *gestikulacija i navike* daleko apstraktnije pa ih je teže razgraničiti. Zbog toga se ovaj rad još jednom pozvao na kategorizaciju koju izvorno nudi Najda (Nida) i uključio *lingvističku kulturu*. U odnosu na njegovo viđenje *lingvističke kulture* kao jedne od najobuhvatnijih kategorija moglo se zaključiti da se ona može posmatrati u širem i užem smislu. U širem smislu *lingvistička kultura* bila bi nadređena svim ostalim kategorijama, dok se u užem ona može smatrati delom neke druge. S obzirom na to da se i kod primera koje navodi Njumark (Newmark) kod *gestikulacije i navika* radi o

²⁵ Srp. s nekim ležerno razgovarati, ćaskati.

kulturno specifičnim sredstvima komunikacije, *lingvistička kultura* je za potrebe ovog rada uvrštena kao njena potkategorija i obuhvata jednu jedinicu vezanu za dimenziju verbalne komunikacije.

Drugi deo tiče se rezultata same analize, a istraživanje je u prvoj liniji pokazalo da je kulturno specifičnu leksiku moguće detaljno analizirati pomoću rečnika i kroz *kulturne kategorije*, te da je na taj način moguće ustanoviti *kulturnu diskrepancu*. Čitav korpus obuhvata ukupno 22 jedinice i to: *ekologija* (2); *materijalna kultura* (14); *socijalna kultura* (3); *organizacije, običaji, aktivnosti, procedure i koncepti* (2) i *gestikulacija i navike* (1). Najbrojniju kategoriju čini *materijalna kultura* u kojoj se mogu naći i neke imenice nemačkog porekla *frühtuk, ceh, cimerung kverung, šttempl, karan*, koje čine deo kulture podunavskih Švaba i Srba koji su u jednom momentu u Vojvodini živeli u zajednici. Uticaj druge kulture na srpsku, turske, mogao se videti i kod leksičke jedinice iz kategorije *gestikulacija i navike: divaniti*. U oba slučaja bilo je moguće uključiti i različite društvene i lingvističke aspekte poput istorije i etimologije. Kod pojedinih primera kulturna specifičnost mogla se ustanoviti i pored mogućnosti potpunog prevoda na nemački jezik: *krčiti šumu, frühtuk, gorostasan, pokrov*. Nasuprot njima za primere *stenlejka, madžarka i čačanska rana* ne postoji prevod jer predstavljaju sorte voća čije imenovanje često biva uslovljeno konkretnom kulturom.

Na samom kraju, može se reći da iako se ovo istraživanje ograničilo na samo jedno poglavlje knjige, njega je ipak moguće proširiti na čitavo delo. *Kulturne kategorije* svakako predstavljaju sistematičan pristup pa se pomoću njih može analizirati i jedan veći korpus. Takođe, one omogućavaju ne samo veći obim istraživanja nego i dublje sagledavanje kulturno specifičnih jedinica, jer se kategorije neretko prepliću a autoru je pružena i mogućnost da ih sam proširi i konkretizuje, kao što je to ovde učinjeno u slučaju *lingvističke kulture*.

Literatura

- Barth, Stefan i Nenad Novak Stefanović. *Dijalog Srbina i Nemca na Dunavu*. Beograd: Medijska knjižara Krug, 2013.
- Barth, Stefan i Nenad Novak Stefanović. *Dialog an der Donau: Gespräche zwischen einem Serben und einem Deutschen*. München: Verlag der Donauschwäbischen Kulturstiftung, 2013.
- Bugarski, Ranko. *Jezik i kultura*. Beograd: Biblioteka XX vek, 2005.
- Dornseiff, Franz. *Der deutsche Wortschatz nach Sachgruppen. 8., völlig neu bearbeitete und mit einem vollständigen alphabetischen Zugriffsregister versehene Auflage von Uwe Quasthoff*. Berlin: Walter de Gruyter, 2004.
- Hetzl, Andreas. *Kultur und Kulturbegriff*. U: Ralf Konersmann (ur.): *Handbuch Kulturphilosophie*. Stuttgart/Weimar: Metzler, 2012.
- Klajn, Ivan i Milan Šipka. *Veliki rečnik stranih reči i izraza. Treće dopunjeno i ispravljeno izdanje*. Novi Sad: Prometej, 2008.

- Krouber, A. L. i Clyde Kluckhohn. *Culture: A Critical Review of Concepts and Definitions*. New York: Vintage Books, 1952.
- Müller-Funk, Wolfgang. *Die Kultur und ihre Narrative: eine Einführung. Zweite, überarbeitete und erweiterte Auflage*. Wien: Springer, 2003.
- Newmark, Peter. *A Textbook of Translation*. Harlow: Longman, 1988.
- Nida, E. A. *Exploring Semantic Structures*. Munich: Wilhelm Fink Verlag, 1975.
- Reboul, Anne. „Language: Between cognition, communication and culture.“ *Pragmatics & Cognition*, 20:2, 2012. 295–316.
- Stevanović, Mihajlo et al. *Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika. Knjiga druga*. Novi Sad: Matica srpska, 1967.
- Stevanović, Mihajlo et al. *Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika. Knjiga treća*. Novi Sad: Matica srpska, 1969.
- Stevanović, Mihajlo et al. *Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika. Knjiga četvrta*. Novi Sad: Matica srpska, 1971.
- Stevanović, Mihajlo et al. *Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika. Knjiga peta*. Novi Sad: Matica srpska, 1973.
- Stevanović, Mihajlo et al. *Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika. Knjiga šesta*. Novi Sad: Matica srpska, 1976.
- Vujanić, Milica et al. *Rečnik srpskoga jezika*. Novi Sad: Matica srpska, 2011.
- Wahrig, Gerhard. *Deutsches Wörterbuch*. Berlin/München/Wien: Bertelsmann, 1972.
- White, H. (1980). *The Value of Narrativity in the Representation of Reality*. The University of Chicago.
- Wierzbicka, Anna. „Does language reflect culture? Evidence from Australian English.“ *Lang. Soc.* 15, Cambridge University Press, 1986. 349-374.
- Wierzbicka, Anna. *Semantics, Culture, And Cognition Universal Human Concepts in Culture-Specific Configurations*. New York: Oxford University Press, 1992.
- Zečević, Slobodan. *Nemački rečnik*. Nikšić: Jasen, 2002.

**CULTURAL GAP IN GERMAN TRANSLATION OF SERBIAN CULTURAL-SPECIFIC LEXIS
IN S. BARTH'S AND N. N. STEFANOVIĆ'S *DIALOGUE ON THE DANUBE. CONVERSATIONS
BETWEEN A SERB AND A GERMAN: THE TRACES OF THE NATIONS***

The aim of this paper is to present one of the possible methodological approaches to analysing culturally valuable linguistic phenomena. Since cultural studies has been one of the fastest expanding scientific fields over the last decades, one might argue that the element of culture has been “the thing missing”, one which could further contribute to our ever-lasting urge to understand our language, our literature and ultimately ourselves. The work of Anna Wierzbicka is certainly one which most obviously contributes to a linguistic understanding of the relationship between culture and language. Among the Serbian linguists, we should mention Bugarski's *Jezik i kultura* (Eng. *Language and Culture*). In both of their works, there is an underlying consideration of cultural influence on the development of language and identity. This study, however, although taking into consideration different approaches to analysing culturally-loaded linguistic phenomena, was based mainly on semiotic terms. Despite the fact that there is a hypothesized cultural influence on the development of language as a system (i.e. grammar, syntactic structures, and so on) these were not taken into consideration and the main focus remained at the level of “meaning”.

The analysed data stems from the first chapter of Barth's and Stefanović's *Dijalog Srbina i Nemca na Dunavu* called *Tragovi naroda* and its German translation *Dialog an der Donau: Gespräche zwischen einem Serben und einem Deutschen – Die Spuren der Völker*. The main goal of the data extraction process was to identify the *cultural gap* i.e. those lexical items (single words, phrases, or even clauses) which could be seen as culturally-loaded and categorized into *cultural categories*. The latter term, originally coined and developed by Nida, was then adapted by Newmark. In his adaptation, there are five *cultural categories*: *ecology*; *material culture*; *social culture*; *organizations, customs, activities, procedures, concepts* and *gestures and habits*, each of them explained in his *Textbook of Translation*. The main difference to Nidas concepts lies in excluding *linguistic culture*, which turned out to be one of the rather useful categories to consider when analysing this type of data. Having recognized this and also the fact that *cultural categories* are in no instance to be understood as absolutes, this research uses Newmark's adaptation as its starting point and develops it further. Categories such *ecology* and *material culture*, even the ones concerning social and organizational aspects of a specific community, might thus be viewed as relatively “stable” in the matter of what they are referring themselves to – although it could be argued that sometimes overlaps can be found. *Gestures and habits*, on the other hand, are not as clearly defined, which might be due to their rather abstract nature. One of the possible ways to further explain them is to include the previously excluded *linguistic culture*, as it is highly connected to the process of communication and (non-)verbal behaviours.

Using Serbian and German dictionaries, all 22 culturally-loaded lexical items were then analysed. This approach enabled a precised identification of the particular dimensions which actually contributed to the *cultural gap*. Some of them were etymological in their nature: for example, *divaniti*, *fruštuk*, or *našte*, while some were idiomatic: *suvo*, *gorostasan*, *napustiti ognjište*, some religious: *pokrov*, or *sablasno*, and some proved themselves to be completely untranslatable: *stenlejka*, *madžarka*, and

čačanska rana, for example. Certain historical aspects of Serbian culture also played a significant role which could be seen in examples such as *fruštuk*, *divaniti*, *štempla*, *karan*, *ceh*, *cimerung*, and *kverung*. The borrowed lexical items could be directly translated into German, but they also have their equivalents in Serbian. The *cultural gap* was to be found in discovering the impact that German and Turkish language had on Serbian. The last category, *gestures and habits*, proved itself to be rather dependent on the subcategory *linguistic culture*, as it included only one item, *divaniti*, which could be seen as a specific, culturally-loaded means of verbal expression.

Keywords: cultural studies; cultural categories; Serbian cultural-specific lexis; cultural gap.